

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODJSEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI

KATEDRA ZA BIBLIOTEKARSTVO

Opis entita djelo prema FRBR-u i RDA: usporedba i analiza

Diplomski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Ana Barbarić

Studentica: Jelena Sabljak

Zagreb, 2016.

Sadržaj:

1 UVOD	1
2 FRBR.....	2
2.1 Općenito.....	2
2.1.1 Pozadina	2
2.1.2 Model	3
2.2 Djelo	8
2.2.1 Atributi	10
2.2.2 Odnosi	12
3 RDA	20
3.1 Općenito.....	20
3.1.1 Pozadina	20
2.1.2 Struktura.....	22
3.2 Djelo	25
3.2.1 Elementi	27
3.2.2 Odnosi	28
4 USPOREDBA I ANALIZA	32
5 ZAKLJUČAK.....	34
LITERATURA:	35

SAŽETAK

FRBR (*Functional Requirements for Bibliographic Records*) IFLA-ina je studija čiji je cilj bio jasno definirati izraze i zadatke bibliografskih zapisa te definirati koje informacije treba pružiti bibliografski zapis kako bi udovoljio potrebama korisnika. RDA (*Resource Description and Access*), noviji kataložni pravilnik koji je nastao kao zamjena anglo-američkog kataložnog pravilnika, kao jednu od osnova uzeo je FRBR iz kojega je uzeo vokabular, definicije i karakteristike definiranih entiteta. U ovom radu razmotriti će se entitet djelo, čiji definicija, atributi i odnosi budu prezentirani i uspoređeni kako su prikazani u FRBR i RDA.

Ključne riječi: FRBR, RDA, entitet djelo, djelo

1 UVOD

Djelo je pojam koji je mučio mnoge knjižničare dugo vremena te su ga mnogi pokušavali definirati na razne načine i odrediti njegove granice. Tillet objašnjava kako su prije FRBR-a (*Functional Requirements for Bibliographic Records*) katalogna pravila bila poprilično nejasna u korištenju riječi „djelo“, „izdanje“ ili „jedinica građe“. Čak i u svakodnevnom govoru, skloni smo reći „knjiga“ kada zapravo mislimo nekoliko stvari. Na primjer, kada kažemo „knjiga“ da opišemo fizički predmet s papirnatim stranicama i uvezom te koja se ponekad može upotrijebiti kao podupirač za pridržati vrata ili nogu stola, FRBR to zove „jedinica građe“. Kada kažemo „knjiga“ možemo misliti na „publikaciju“ kao kad odemo u knjižaru kupiti knjigu. Možda znamo njen ISBN, ali određeni primjerak nam nije važan dok god je u dobrom stanju i ne nedostaju mu stranice. FRBR to zove „pojavni oblik“. Kada kažemo „knjiga“ kao u smislu „tko je preveo tu knjigu“ možda imamo određeni tekst i jezik na umu, FRBR to zove „izraz“. A kada kažemo „knjiga“ kao u smislu „tko je napisao tu knjigu“, možemo misliti na višu razinu apstrakcije, konceptualni sadržaj koji je ispod svih lingvističkih verzija, na priču ispričanu u knjizi, ideje neke osobe za tu knjigu. FRBR to zove „djelo“.¹

Kako je FRBR definirao i opisao djelo, te kako su te konceptualne upute prenesene u funkcionalan katalogni pravilnik RDA (*Resource Description and Access*), tema je ovog rada. Pregledom konceptualnog modela FRBR koji je pokušao opisati entitete, njihove attribute i odnose, te stavio naglasak na korisnika, što je do tada nije bio slučaj, i novijeg katalognog pravilnika RDA, koji je pokušao taj konceptualni model predložiti u upute za katalogizatore, vidjet ćemo koja je važnost djela kao zasebnog entiteta te njegovu ulogu u omogućavanju korisnicima jednostavnije i lakše pronalaženje traženih informacija, što bi trebao biti cilj svakog funkcionalnog kataloga ili baze podataka.

¹ Tillet, B. What is FRBR? : A Conceptual Model for the Bibliographic Universe. Brošura. URL: <https://www.loc.gov/cds/downloads/FRBR.PDF> (28.5.2016.) Str. 2.

2 FRBR

2.1 Općenito

2.1.1 Pozadina

Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa (Functional Requirements for Bibliographic Records – FRBR) studija je proizašla iz potrebe za promjenom u kataložnoj teoriji i praksi. Šezdesetih godina dvadesetog stoljeća Međunarodni savez knjižničarskih društava i ustanova (International Federation of Library Associations and Institutions – IFLA) potaknuo je temeljito preispitivanje kataložne teorije i prakse na međunarodnoj razini, iz čega su proizašla Pariška načela, skup kataložnih načela prihvaćenih na međunarodnoj konferenciji održanoj 1961. godine u Parizu, te kasnije prvi međunarodni standard za oblik i sadržaj bibliografskih opisa, Međunarodni standardni bibliografski opis omeđenih publikacija (International Standard Bibliographic Description for Monographic Publications – ISBD(M)), objavljen 1971. godine. Ono što je slijedilo bilo je razdoblje drastičnih promjena u okolini u kojoj su se primjenjivala ta kataložna načela i standardi, najdrastičnije od kojih je bilo uvođenje i razvoj računalnih sustava za izradu i obradu bibliografskih podataka, te razvoj ogromnih nacionalnih i međunarodnih baza podataka koje su koristile tisuće knjižnica u programima kooperativne katalogizacije. Kooperativna katalogizacija donijela je sa sobom mnoge prednosti, no isto tako pojavili su se i ekonomski pritisci, ponajviše potreba za snižavanjem troškova katalogiziranja te za pojednostavljivanjem kataložnih postupaka kako bi se moglo ići ukorak sa stalnim rastom nakladničke proizvodnje. Ta nezgodna situacija bila je jedna od tema stockholmskog Seminara o bibliografskim zapisima održanog 1990. godine, gdje su sudionici uvidjeli ekonomsku stvarnost u kojoj su se našle knjižnice. U vidu tih ekonomskih pritisaka, sudionici Seminara prepoznali su kako je potrebno preispitivanje odnosa potreba korisnika i podatkovnih elemenata proizašlih iz pritiska za izradu skraćenih kataložnih zapisa. Jedna od devet odluka prihvaćenih na stockholmskom Seminaru izravno je dovela do studije Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa čije je upute za izradu u rujnu 1992. godine potvrdio, te čiji je konačni izvještaj 5. rujna 1997. godine prihvatio Stalni odbor IFLA-ine Skecije za katalogizaciju.²

Svrha i cilj studije priopćeni su u uputama za izradu studije na sljedeći način:

„Svrha je ove studije pomoću jasno definiranih izraza odrediti zadaće koje obavlja bibliografski zapis u odnosu na različite medije, različite primjene i različite potrebe korisnika. Studija treba obuhvatiti čitav raspon zadaća bibliografskog zapisa u najširem

² Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj. Str. 7-8.

smislu, tj. zapis koji ne obuhvaća samo opisne elemente, već i pristupnice (ime/naziv, naslov, predmet itd.), druge „organizacijske“ elemente (klasifikacija itd.) i napomene.

Cilj je studije postaviti okvirnu shemu koja će osigurati jasan, precizno iskazan i opće prihvaćen dogovor o tome kakve informacije treba pružiti bibliografski zapis kako bi udovoljio potrebama korisnika.“³

Kao što se može vidjeti iz svrhe i cilja priopćenih u uputama za izradu studije, naglasak je stavljen na udovoljavanje potreba korisnika, a, prema tvorcima studije, to se može postići kroz jasno i sveobuhvatno oblikovanje bibliografskih zapisa. Kako bi uspješno udovoljili potrebama korisnika te omogućili jasno oblikovanje bibliografskih zapisa, tvorci studije morali su postaviti okvirnu shemu za jasno definiranje entiteta, atributa svakog entiteta te vrste odnosa između entiteta. U studiji je izrečeno da je „(n)amjera (...) bila izraditi konceptualni model koji bi poslužio kao osnova za povezivanje određenih atributa i odnosa (što se pokazuju kao zasebni podatkovni elementi u zapisu) s različitim postupcima koje korisnici izvode kada koriste bibliografske zapise.“⁴ Taj konceptualni model prema tvorcima studije svobuhvatan je po opsegu, no nije iscrpan s obzirom da djeluje na konceptualnoj razini te ne doseže razinu analize potrebnu za potpuno razvijen podatkovni model.⁵

2.1.2 Model

FRBR je konceptualni model sa strukturom entitet-odnos koja služi kao okvirna shema za procjenu odnosa svakog atributa entiteta te odnosa prema postupcima korisnika bibliografskih podataka. Za ovu studiju definirana su četiri opća postupka korisnika kojima je onda pridružen svaki atribut i odnos. Svaki atribut i odnos imaju dodijeljene relativne vrijednosti s obzirom na to koliko zanimanje pokazuju korisnici za izvedeni postupak i entitet.⁶

Četiri opća postupka korisnika definiranih u odnosu na osnovnu uporabu podataka u studiji su:

- pronalaženje entiteta koji odgovaraju pretraživačkim kriterijima koje je naveo korisnik (tj. utvrđivanje smještaja entiteta ili skupa entiteta u datoteci ili bazi podataka kao rezultat pretraživanja po atributu ili odnosu tog entiteta)

³ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj. Str. 7-8.

⁴ Isto, str. 8.

⁵ Isto, str. 9.

⁶ Isto, str. 13.

- identificiranje entiteta (tj. potvrda da opisani entitet odgovara traženom entitetu ili uočavanje razlike između dva ili više entiteta sličnih obilježja)
- odabir entiteta koji odgovara potrebama korisnika (tj. izabiranje entiteta koji udovoljava zahtjevima korisnika s obzirom na sadržaj, fizički format itd. ili odbacivanje entiteta koji ne odgovara potrebama korisnika)
- dobivanje pristupa opisanom entitetu (tj. dobivanje entiteta kupnjom, posudbom itd. ili elektronički pristup entitetu online vezom s daljinski dostupnim računalom)⁷

Kiorgaard ističe kako FRBR model ima višestruke dobrobiti, kako za korisnike, tako i za stručno osoblje. FRBR omogućuje poboljšanu učinkovitost stvaranja i održavanja podataka tako što dozvoljava da se podaci za npr. djela i izraze mogu stvoriti i pohraniti samo jednom, pa se dalje mogu „reciklirati“ ili ponovno upotrijebiti kada je potrebno. To je odlično za osoblje koje ne mora više puta stvarati iste zapise i unositi iste podatke. S korisničke strane, FRBR omogućuje poboljšanu navigaciju katalogom te poboljšan prikaz podataka u katalogu. To je posebice važno za npr. djela koja postoje u više izraza ili više pojavnih oblika. Korisnik kojemu je stalo do razlika može vidjeti sve izraze i pojavne oblike u smislenom prikazu koji naglašava sve razlike, dok korisnik kojemu nije stalo do razlika može jednostavno izraziti upit na razini izraza te dobiti traženi sadržaj bez da mora slati pojedinačne zahtjeve na razini pojavnog oblika ili jedinice građe.⁸

2.1.2.1 Entiteti

Prema FRBR-u, entiteti su oni elementi koji „predstavljaju ključne predmete zanimanja korisnika bibliografskih zapisa“.⁹ Oliver kaže da su entiteti apstraktna kategorija za organizaciju oko koje se okupljaju određeni tipovi podataka.¹⁰

FRBR dijeli entitete u tri skupine:

1. skupina – proizvodi intelektualnog ili umjetničkog nastojanja imenovani ili opisani u bibliografskim zapisima: djelo, izraz, javni oblik i jedinica građe;
2. skupina – entiteti odgovorni za intelektualni ili umjetnički sadržaj, fizičku proizvodnju i raspačavanje ili čuvanje tih proizvoda: osobe i korporativna tijela;

⁷ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj. Str. 70.

⁸ Kiorgaard, D. Resource Description and Access. PowerPoint prezentacija. URL: <http://www.rda-jsc.org/archivedsite/docs/dk20090122.pdf>. (10.8.2016.) Str. 6.

⁹ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj. Str. 15.

¹⁰ Oliver, C. Introducing RDA : a guide to the basics. Chicago : American Library Association, 2010. URL: http://www.alastore.ala.org/pdf/9780838998908_excerpt.pdf. (10.8.2016.) Str. 18.

3. skupina – dodatni skup entiteta koji služi kao predmet intelektualnog ili umjetničkog nastojanja: pojam, objekt, događaj i mjesto.¹¹

Važno je napomenuti da entiteti prve i druge skupine mogu spadati pod treću skupinu tj. služiti kao predmet intelektualnog ili umjetničkog nastojanja, pa tako predmet nekog djela može biti neko drugo djelo, izraz, javni oblik, jedinica građe, osoba i/ili korporativno tijelo.

Dok su entiteti druge i treće skupine poprilično razumljivi sami po sebi, entiteti prve skupine predstavljaju izazov jer su, prema Oliver, u isto vrijeme jasni i zbunjujući. Entiteti prve skupine ne postoje kao zasebni, opipljivi predmeti, već predstavljaju vidove predmeta zanimanja korisnika za proizvode intelektualnog ili umjetničkog nastojanja. Definicija svakog entiteta prve skupine nerazdvojno je isprepletena s definicijom drugih entiteta prve skupine.¹²

Entiteti prve skupine u FRBR-u definirani su na sljedeći način:

- djelo – određena intelektualna ili umjetnička kreacija;
- izraz – intelektualna ili umjetnička realizacija djela;
- javni oblik – fizičko postvarenje izraza djela;
- jedinica građe – pojedinačni primjerak javnog oblika.

Entiteti djelo i izraz odražavaju intelektualni i umjetnički sadržaj, dok entiteti javni oblik i jedinica građe odražavaju fizički oblik.¹³ Oliver ističe da entiteti prve skupine predstavljaju jasan način kako konceptualno razdvojiti sadržaj i nosač sadržaja te dozvoljavaju precizniju definiciju granica između sadržaja i nosača sadržaja. Sadržaj ne podrazumijeva samo jedan entitet, djelo, već je podijeljen na dva entiteta, djelo i izraz. To razlikovanje omogućuje jasnije definiranje odnosa između sadržaja koji je sličan, ali nije identičan. U nekim će slučajevima korisnik biti zadovoljan istim djelom u različitim izrazima, ali ponekad korisniku treba poseban izraz, kao npr. kada je korisnik osoba s oštećenjem vida te može samo pristupiti sadržaju djela ukoliko je djelo u zvučnom obliku. Tu razlikovanje dva entiteta, djelo i izraz, omogućuje dobivanje preciznijih rezultata pretraživanja. Ta konceptualna razdvojenost važna je zbog stupnja sličnosti u sadržaju što omogućuje korisnicima da pronađu, identificiraju, odaberu i dobiju resurs najprikladniji njihovim potrebama.¹⁴

¹¹ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj. Str. 15.

¹² Oliver, C. Introducing RDA : a guide to the basics. Chicago : American Library Association, 2010. URL: http://www.alastore.ala.org/pdf/9780838998908_excerpt.pdf. (10.8.2016.) Str. 18.

¹³ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj. Str. 15.

¹⁴ Oliver, C. Introducing RDA : a guide to the basics. Chicago : American Library Association, 2010. URL: http://www.alastore.ala.org/pdf/9780838998908_excerpt.pdf. (10.8.2016.) Str. 28.

2.1.2.2 Atributi

Svaki entitet povezan je sa skupom atributa ili svojstava koji služe korisnicima za oblikovanje upita i tumačenje odgovora u potrazi za podacima o određenom entitetu. Atributi u modelu podijeljeni su u dvije šire kategorije:

- 1) atributi koji su neodvojivo povezani s entitetom – fizička svojstva i opisni podaci;
- 2) atributi koji su entitetu povezani izvana – označitelji dodijeljeni entitetu i kontekstualni podaci.

Atributi koji su neodvojivo povezani tj. svojstveni entitetu obično se mogu odrediti pregledom samog entiteta (npr. fizički medij i dimenzije nekog predmeta ili podaci koji se javljaju na naslovnoj stranici, omotu ili spremnici), dok pripisani često zahtijevaju uputu na vanjski izvor (npr. broj skladbe u tematskom katalogu ili politički kontekst u kojem je djelo začeto).¹⁵

Atributi u FRBR-u definirani su na logičkoj razini, što znači da su izraženi s obzirom na ona svojstva entiteta koja opaža korisnik, a ne definirani od strane odgovornih za prikupljanje bibliografskih podataka.¹⁶ Iako FRBR definira set atributa za svaki entitet u modelu, ne definira, s druge strane, kako se te informacije trebaju zabilježiti. FRBR nije namijenjen da bude implementacijski model. Prema Carlyle, implementacijski modeli idu korak dalje od konceptualnih modela tako što određuju točne pojedinosti onoga što je predloženo konceptualno. Oni su namijenjeni da konceptualni model prenesu s apstraktne na konkretnu razinu, pružajući jasne upute za primjenu u pravom sustavu. U FRBR-u je, s druge strane, ostavljeno mjesto za interpretaciju pa je tako oblikovanjem različitih pravila za katalogiziranje na osnovu FRBR-a moguće napraviti različite implementacijske modele.¹⁷ Kiorgaard ističe da su konceptualni modeli važni jer pomažu razviti bolje razumijevanje domene koju opisuju. Oni identificiraju i definiraju stvari koje su nam važne (entiteti), attribute koji karakteriziraju te entitete, te važne odnose među tim entitetima.¹⁸

¹⁵ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj. Str. 31.

¹⁶ Isto, str. 32.

¹⁷ Carlyle, A. Understanding FRBR As a Conceptual Model : FRBR and the Bibliographic Universe. // Library Resources & Technical Services. 50, 4(2006), str. 264-273. URL: <https://journals.ala.org/lrts/article/download/5444/6681>. (28.5.2016.). Str. 271.

¹⁸ Kiorgaard, D. Resource Description and Access. Rad. URL: <https://www.nla.gov.au/content/resource-description-and-access>. (10.8.2016.) Str. 3.

2.1.2.3 Odnosi

Odnosi u FRBR modelu služe kao sredstvo za prikaz veza između entiteta, što pomaže korisniku u snalaženju pri pretraživanju bibliografija, kataloga ili bibliografskih baza podataka. Prikazani odnosi pomažu korisniku u stvaranju veza između pronađenog i srodnih entiteta te pružaju dodatne podatke koji pomažu korisniku u potrazi za traženim entitetom. Na publikacijama i drugoj građi često se možemo susresti s izrazima koji upućuju na vezu s nekom drugom publikacijom ili građom, npr. „temeljeno na...” ili „prevedeno prema...” itd., što upozorava katalogizatora da bi se taj odnos trebao prikazati u bibliografskom zapisu, no ponekad ti izrazi nisu jasno definirani ili ujednačeno primjenjeni te oslanjanje na takve izraze za analizu bibliografskih odnosa može biti problematično. U FRBR-u su odnosi izričito analizirani kao odnosi koji funkcioniraju između entiteta definiranih za model.¹⁹

Postoje brojni načini na koje se odnosi mogu odraziti u bibliografskom zapisu: neki odnosi često su očiti čisto zbog povezivanja atributa nekog entiteta s atributima srodnog entiteta u jednom zapisu; odnosi se često odražavaju posredno dodavanjem odrednice koja identificira srodan entitet zapisu; odnosi se ponekad odražavaju „srađivanjem” atributa jednog entiteta s atributima srodnih entiteta; odnosi se često iskazuju i napomenom koja upućuje na postojanje odnosa između entiteta opisanog u zapisu i nekoga drugog entiteta, te koja izričito navodi i narav odnosa. Važno je istaknuti da u FRBR-u odnos nije djelatan dok se izričito ne identificiraju entiteti s obje strane odnosa.²⁰

Odnose je u FRBR-u moguće prikazati na dvije razine: na određenoj razini na kojoj oni stvarno djeluju ili na općenitijoj razini na kojoj se točan odnos ne može lako odrediti. Dvije razine odnosa prikazane su na dva načina: odnosi na općoj razini prikazani su u dijagramima koji jednostavno pokazuju kako su na logičkoj razini povezane različite vrste entiteta u modelu (npr. kako su djela povezana s izrazima ili s osobama i korporativnim tijelima itd.), a određeni odnosi pokazuju logičku vezu koja služi kao osnova za identificiranje određenog entiteta (npr. logička veza između djela i izraza služi kao osnova za identificiranje djela predstavljena određenim izrazom) te za povezivanje i neizravno uspostavljanje podrazumijevajućeg „bratsko-sestrinskog” odnosa između različitih instanca nekoga entiteta unutar nekoga drugog entiteta (npr. različitih izraza istog djela).²¹ Same definicije entiteta prve skupine pokazuju primarne odnose koji postoje između ta četiri entiteta.

¹⁹ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj. Str. 48.

²⁰ Isto.

²¹ Isto, str. 49.

2.2 Djelo

Napori kako bi se definirala djela kao entiteti za dohvaćanje informacija prilično su nedavni. Većina sustava za dohvaćanje bibliografskih informacija (kao što su katalozi i indeksi) nije bila dizajnirana s entitet-odnos strukturama u vidu. Automatizirani katalozi početno su bili dizajnirani kako bi oponašali kartične kataloge, u kojima je primarni cilj bio napraviti inventar dokumenata, dok je povezivanje bio tek sporedan cilj. Online katalog je stoga veliki i kompleksan skup navoda o odnosima među bibliografskim entitetima. Kako bi se i dalje unaprijedila korisnost kataloga u digitalnom dobu, nužno je identificirati, definirati i mapirati nužne entitete i odnose među njima.²²

Djelo je prvi entitet u FRBR modelu. Kao što je već ranije spomenuto, djelo je u FRBR-u definirano kao određena intelektualna ili umjetnička kreacija. Ta kreacija ne postoji u materijalnom obliku, pa je djelo apstraktan entitet. FRBR navodi da „(d)jelo prepoznajemo kroz pojedinačne realizacije ili izraze djela, ali samo djelo postoji jedino u zajedništvu sadržaja i različitih izraza djela.“²³ Kada govorimo o nekom djelu kao djelu, ne mislimo na određeni tekst ili realizaciju tog djela, već na intelektualnu tvorevinu ili kreaciju na osnovi koje su nastale različite realizacije ili izrazi tog djela.

S obzirom da je djelo apstraktan pojam, teško je odrediti granice tog entiteta. Različite kulture mogu na različite načine tumačiti što čini djelo i gdje je granica između jednog i drugog djela, a gdje se radi samo o drugom izrazu istog djela. FRBR ne propisuje točno granice entiteta djelo pa se tako u različitim kulturama ili nacionalnim skupinama mogu razlikovati bibliografski dogovori u kriterijima određivanja granica između pojedinih djela. Ipak, FRBR navodi par primjera kada se neki tekstovi smatraju različitim djelima, a kada se radi samo o drugim izrazima istog djela. U tekstu studije piše da „različiti preinačeni ili osuvremenjeni tekstovi smatraju se samo izrazima istog djela (tj. inačice tekstova ne smatraju se posebnim djelima).“²⁴ U tu skupinu FRBR uključuje skraćivanja ili proširivanja nekog postojećeg teksta ili dodavanje dionica ili pratnje skladbi, prijevode s jednog jezika na drugi, glazbene transkripcije i aranžmane te sinhronizirane ili titlovane inačice filmova. S druge strane, „kada izmjene djela uključuju značajan stupanj neovisna intelektualnog ili umjetničkog napora, konačni se proizvod (...) smatra novim djelom.“²⁵ Pod tu skupinu spadaju parafraze, preradbe, preradbe za djecu, parodije, glazbene varijacije na temu i slobodne transkripcije

²² Smiraglia, R. P. Further Reflections on the Nature of ‘A Work’ : An Introduction. URL: http://polaris.gseis.ucla.edu/gleazer/461_readings/Smiraglia.pdf (10.8.2014) Str. 8.

²³ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj. Str. 18.

²⁴ Isto.

²⁵ Isto, str. 19.

skladbi, preradbe djela iz jednoga književnog ili umjetničkog oblika u drugi (npr., dramatizacije, preradbe iz jednoga grafičkog medija u drugi itd.) te izvaci i sažeci. Da sažmemo, prema FRBR-u, kada se radi o malim promjenama u tekstu, radi se o različitom izrazu istog djela, no kada se radi o izmjenama koje uključuju značajan stupanj neovisna intelektualnog ili umjetničkog napora, radi se o novom djelu.

Barbarić ističe kako je određenje novog djela kao onog u kojem izmjene uključuju značajan stupanj neovisna intelektualnog ili umjetničkog napora neprecizno u slučaju prerada, adaptacija, dramatizacija, parafraza i sličnih zahvata u tekstu nekog djela.²⁶ I danas je teško odrediti s kojim to promjenama tekst nekog djela postaje tekstom nekoga drugog djela. Lubetzky govori da tekst pripada istom djelu dok god se javlja pod imenom autora drugih tekstova istog djela, no kada se na nekom izdanju pojavi drugo ime, npr. autora preradbe, tada tekst pripada novom djelu.²⁷

Smiraglia ističe kako je eksplicitna povezanost odnosa među djelima ključan cilj za dohvat informacija jer je mogućnosti shvaćanja i odabiranja posebnih pojava djela ključna za napredovanje učenosti. Na djela se tada, definirana kao entiteti za dohvat informacija, gleda kao da sačinjavaju skupove različitih pojava apstraktnih kreacija. S obzirom na promjene različitih vrsta sadržaja, nastaju nove pojave djela. Smiraglia razlikuje semantički i idejni sadržaj te kaže da kada postoji mala ili nema promjene idejnog sadržaja, nova pojava djela je izvod, čak i ako je semantički sadržaj u potpunosti promijenjen (kao u slučaju prijevoda), a kada dođe do promjene u idejnom sadržaju, nova pojava se zove mutacija. Djelo pretak, ili ono djelo koje je praćeno pojavom novih pojava tokom vremena, zajedno sa svojim srodnim pojavama čini pojavnu mrežu, ili, kako se ponekad zove, „bibliografsku obitelj“.²⁸ Ključno je prepoznavanje da se djela sastoje od ideja, kao i njihovi izrazi. To dozvoljava da se napravi jasna razlika između pojava djela u kojima idejni sadržaj ostaje isti, ali se semantički mijenja, u kojima oba ostaju pretežno nepromijenjena, i u kojima se oba mijenjaju.²⁹

S obzirom da djelo predstavlja apstraktan entitet i ne postoji u materijalnom obliku, te postoje nejasnoće u njegovim granicama, koja je onda svrha djela kao entiteta u modelu? Prema FRBR-u, djelo definirano kao entitet služi brojnim namjenama; ono omogućuje

²⁶ Barbarić, A. Entitet izraz konceptualnog modela FRBR : od teorijskog značaja do praktične primjene. // 12. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnost suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredila Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009. Str. 148.

²⁷ Lubetzky, S. Code of cataloging rules : author and title entry : an unfinished draft for a new edition of cataloging rules prepared for the Cataloging Code Revision Committee / with an explanatory commentary by Paul Dunkin. [Chicago] : American Library Association, 1960. Pravilo 9.

²⁸ Smiraglia, R. P. The “Works” Phenomenon and Best Selling Books. URL: https://pantherfile.uwm.edu/smiragli/www/Smiraglia_The%20works%20phenomenon.pdf (10.8.2016.) Str. 181.

²⁹ Isto, str. 84.

„imenovanje i uspostavljanje odnosa s apstraktnom intelektualnom ili umjetničkom kreacijom koja obuhvaća sve pojedinačne izraze tog djela“³⁰ te „uspostavljanje neizravnih odnosa između izraza istog djela u slučajevima kada izravni odnosi između pojedinačnih izraza nisu mogući“³¹. Povezivanjem svakog izraza s pripadajućim djelom uspostavljamo odnose između izraza djela te tako omogućujemo okupljanje srodnih izraza u skup izraza (koji predstavljaju realizacije iste intelektualne ili umjetničke kreacije) pod nazivom koji smo dali djelu. Entitet djelo je taj koji pruža tu mogućnost okupljanja.³²

2.2.1 Atributi

Prema FRBR-u, atributi djela su sljedeći: naslov djela, oblik djela, datum djela, drugo razlikovno obilježje, predviđeni završetak, kategorija korisnika, kontekst djela, način izvedbe (glazbeno djelo), bročana oznaka (glazbeno djelo), tonalitet (glazbeno djelo), koordinate (kartografsko djelo) i ravnodnevica (kartografsko djelo).³³

Naslov djela je „riječ, fraza ili skup znakova koji imenuje djelo“³⁴. S djelom može biti povezan jedan ili više naslova, a ukoliko se javlja pod različitim naslovima bibliografsko središte odabire jedan od njih kao osnovu za „jedinostveni stvarni naslov“ kako bi se djelo doslijedno imenovalo i navodilo. Ostali naslovi mogu biti varijantni naslovi djela, ili, u nekim slučajevima, može se navesti kao usporedni jedinstveni stvarni naslov.

Oblik djela je atribut za „vrstu kojoj djelo pripada“³⁵. Oblik djela može biti pjesma, roman, drama, biografija, esej, koncert, sonata, simfonija, zemljopisna karta, fotografija, slika, crtež, itd.

Datum djela je „datum (obično godina) kada je djelo izvorno nastalo“³⁶. Može biti jedan ili raspon datuma, a ukoliko se ne može ustanoviti, za datum djela se može uzeti datum prvog izdanja ili objave.

Drugo razlikovno obilježje je „svako (...) obilježje koje služi za razlikovanje djela s istim naslovom“³⁷. Drugo razlikovno obilježje može biti npr. područje nastanka djela.

³⁰ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj. Str. 19.

³¹ Isto, str. 20.

³² Isto.

³³ Isto, str. 32-33.

³⁴ Isto, str. 33.

³⁵ Isto.

³⁶ Isto.

³⁷ Isto.

Predviđeni završetak služi za to da pokaže je li djelo „zamišljeno kao konačno ili beskonačno“³⁸.

Kategorija korisnika označava „kategoriju korisnika kojoj je djelo namijenjeno, a utvrđuje se prema dobnoj skupini (npr., djeca, mladež, odrasli itd.), obrazovnoj razini (npr. osnovnoškolska, srednjoškolska itd.) ili kojoj drugoj kategoriji“³⁹.

Kontekst djela označava „povijesni, društveni, intelektualni, umjetnički i drugi kontekst u kojem je djelo izvorno zamišljeno“⁴⁰.

Način izvedbe (glazbeno djelo) je „instrumentalan (...), vokalan i/ili neki drugi način izvedbe kojem je glazbeno djelo izvorno namijenjeno“⁴¹. Način izvedbe može biti orkestar, muški glas, violina, glasovir itd.

Brojčana oznaka (glazbeno djelo) je „broj serije, broj opusa ili broj tematskog kazala koji je glazbenom djelu dodijelio skladatelj, nakladnik ili muzikolog“⁴².

Tonalitet (glazbeno djelo) je „tonalitet u kojem je djelo izvorno skladano“⁴³. Tonalitet u glazbi znači „skup po visini uređenih tonova i njihov raspon do osnovnog tona“⁴⁴.

Koordinate (kartografsko djelo) su „stupnjevi, minute i sekunde geografske dužine i širine ili kutne vrijednosti vanjskih granica područja prikazanog na kartografskom prikazu ili predmetu“⁴⁵.

Ravnodnevnica (kartografsko djelo) je „godina koja služi kao navod za nebesku kartu ili model“⁴⁶.

³⁸ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj. Str. 33.

³⁹ Isto.

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Isto, str. 34.

⁴² Isto.

⁴³ Isto.

⁴⁴ Isto.

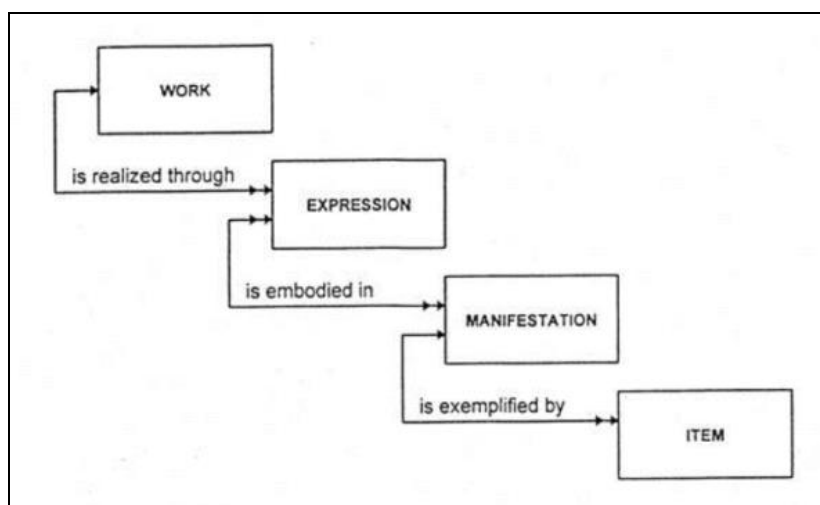
⁴⁵ Isto.

⁴⁶ Isto.

2.2.2 Odnosi

Kao što je već spomenuto, odnosi u FRBR modelu služe kao sredstvo za prikaz veza između entiteta te su prikazani na dvije razine, na određenoj razini i na općenitijoj razini.

Slika 1 prikazuje entitete prve skupine i osnovne odnose među njima. Svaki od tri odnosa među tim entitetima jedinstven je te djeluje samo između jednog para entiteta. Kao što je već ranije napomenuto, primarni odnosi među ta četiri entiteta zapravo su sastavni dio definicije tih entiteta.⁴⁷

Slika 1: Entiteti prve skupine i osnovni odnosi⁴⁸

Prvi odnos između prva dva entiteta govori nam da se djelo realizira kroz izraz. Gledano iz suprotnog smjera, izraz je realizacija djela, što je i sama definicija entiteta izraz. Pa se tako izraz postvaruje u pojavnom obliku, a pojavni oblik je postvarenje izraza djela, te se on oprimjeruje u jedinici građe, što je zapravo primjerak pojavnog oblika. Obrateći pozornost na strelice koje predstavljaju odnose između entiteta, možemo uočiti da su na nekim mjestima strelice dvostruke, dok su na nekima jednostruke. Te strelice govore nam je li veza među entitetima jednostruka ili višestruka. Na primjer, vidimo da je strelica koja povezuje djelo i izraz na mjestu izraza dvostruka, dok je na mjestu djela jednostruka. To znači da se jedno djelo može realizirati kroz više izraza, dok suprotno nije moguće jer je izraz realizacija samo jednog jedinog djela. Logička veza između izraza i djela služi kao osnova za identificiranje djela predstavljenih određenim izrazom te osigurava povezivanje svih izraza

⁴⁷ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj. Str. 49.

⁴⁸ Functional Requirements for Bibliographic Records : Final report / IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records ; approved by the Standing Committee of the IFLA Section on Cataloguing. URL: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr/frbr_2008.pdf. (2.5.2016.) Str. 14.

djela s tim djelom. Odnos također služi i za uspostavljanje „bratsko-sestrinskog“ odnosa između različitih izraza jednog djela.⁴⁹ To je u FRBR-u prikazano na sljedeći način:

d1 *A Christmas carol* Charlesa Dickensa

i1 autorov izvorni tekst na engleskom jeziku

i2 tamilski prijevod V. A. Venkatacharija⁵⁰

...

Iz ovog primjera može se vidjeti kako su različiti izrazi povezani s jednim djelom te je moguće vidjeti i „bratsko-sestrinski“ odnos među različitim izrazima jednog djela. Dok dijagram pokazuje opće odnose među entitetima, ovakav primjer logičke veze pokazuje određeni odnos, u ovom slučaju djela i izraza.

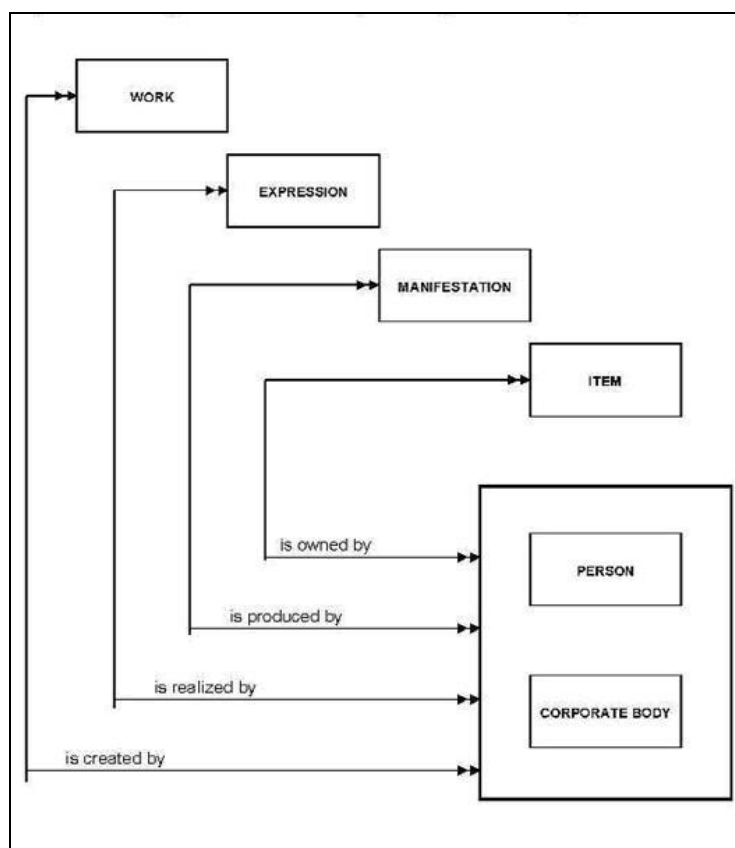
Slika 2 prikazuje opće odnose između entiteta druge skupine s entitetima prve skupine. Četiri su odnosa između entiteta prve i druge skupine:

- 1) odnos „jest kreirala/kreiralo“ – povezuje osobu i korporativno tijelo s djelom
- 2) odnos „jest realizirala/realiziralo“ – povezuje ista dva entiteta s izrazom
- 3) odnos „jest proizvela/proizvelo“ – povezuje ih s pojavnim oblikom
- 4) odnos „jest vlasništvo“ – povezuje ih s jedinicom građe⁵¹

⁴⁹ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj. Str. 49.

⁵⁰ Isto, str. 50.

⁵¹ Isto, str. 51.

Slika 2: Entiteti druge skupine i odnosi „odgovornosti“⁵²

Usredotočujući se na odnos entiteta druge skupine s entitetom djelo, vidimo da odnos „jest kreirala/kreiralo“ povezuje djelo s osobom ili korporativnim tijelom odgovornim za stvaranje intelektualnog ili umjetničkog sadržaja djela. Ta logička veza između djela i osobe ili korporativnog tijela odgovornog za njegovo stvaranje služi kao osnova za identificiranje osobe ili korporativnog tijela odgovorne/odgovornog za pojedino djelo i služi povezivanju svih djela određene osobe ili korporativnog tijela s tom osobom ili korporativnim tijelom.⁵³

Određeni prikaz veze između osobe odgovorne za djelo i djela za koja je ta osoba odgovorna izgleda ovako u FRBR-u:

o1 Edmund Spenser

d1 *The shepheardes calender*

d2 *The faerie queen*

d3 *Astrophel*⁵⁴

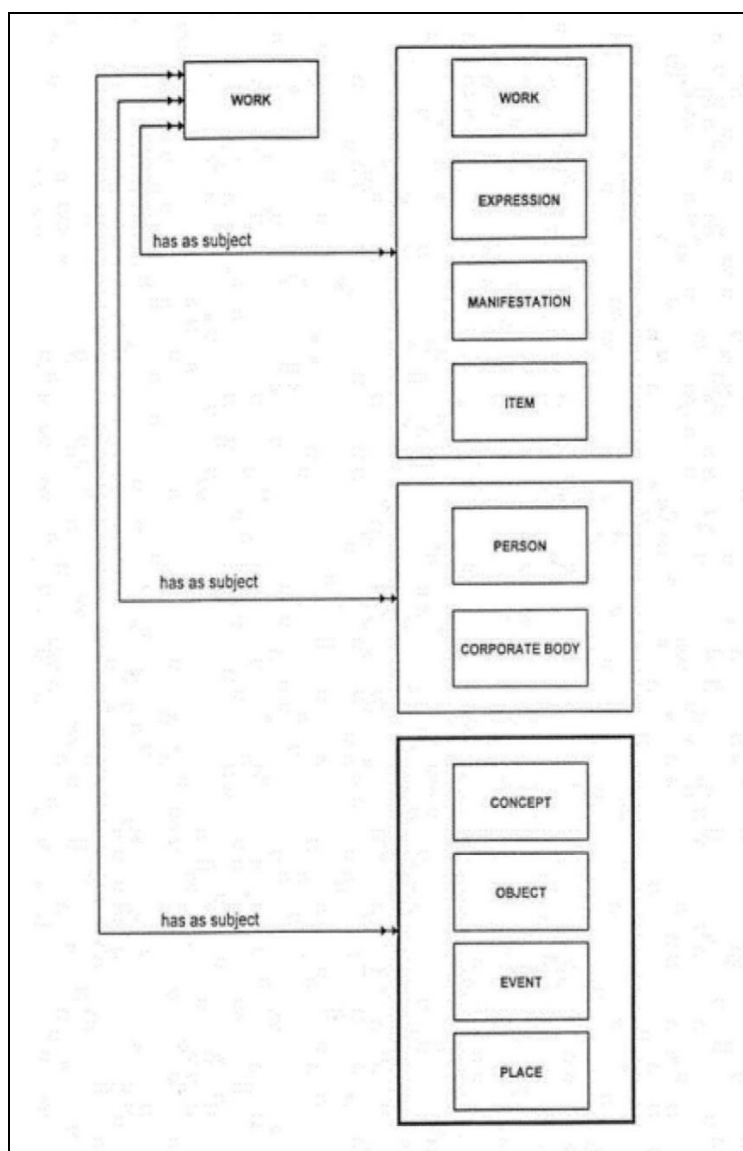
...

⁵² Functional Requirements for Bibliographic Records : Final report / IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records ; approved by the Standing Committee of the IFLA Section on Cataloguing. URL: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr/frbr_2008.pdf. (2.5.2016.) Str. 15.

⁵³ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj. Str. 51.

⁵⁴ Isto.

Slika 3 prikazuje „predmetne“ odnose entiteta djelo s ostalim entitetima. Entiteti treće skupine, tj. dodatni skup entiteta koji služe kao predmet intelektualnog ili umjetničkog nastojanja, po samoj definiciji predstavljaju entitete koji mogu biti predmet nekog djela. No, kao što smo i ranije napomenuli, entiteti prve i druge skupine također mogu spadati pod treću skupinu, pa tako predmetom nekog djela mogu biti entiteti treće skupine, tj. pojam, objekt, događaj i mjesto, ali i entiteti druge skupine, osoba i korporativno tijelo, te prve skupine, djelo, izraz, pojavni oblik i jedinica građe.

Slika 3: Entiteti treće skupine i „predmetni“ odnosi⁵⁵

55 Functional Requirements for Bibliographic Records : Final report / IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records ; approved by the Standing Committee of the IFLA Section on Cataloguing. URL: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr/frbr_2008.pdf. (2.5.2016.) Str. 16.

Kao što možemo vidjeti po strelicama prikazanim u ovom dijagramu, odnosi mogu biti višestruki, pa tako predmet nekog djela može biti jedan ili više pojmova, objekata, događaja, mjesta, osoba, korporativnih tijela, djela, izraza, pojava oblika i jedinica građe, a isto tako jedan pojam, objekt, događaj, mjesto, osoba, korporativno tijelo, djelo, izraz, pojava oblik i jedinica građe može biti predmetom više djela.

Određeni prikaz veze predmeta djela i djela u FRBR-u izgleda ovako:

p1 Romanticizam

d1 *Beyon the Tragic Vision* Morse Peckhama

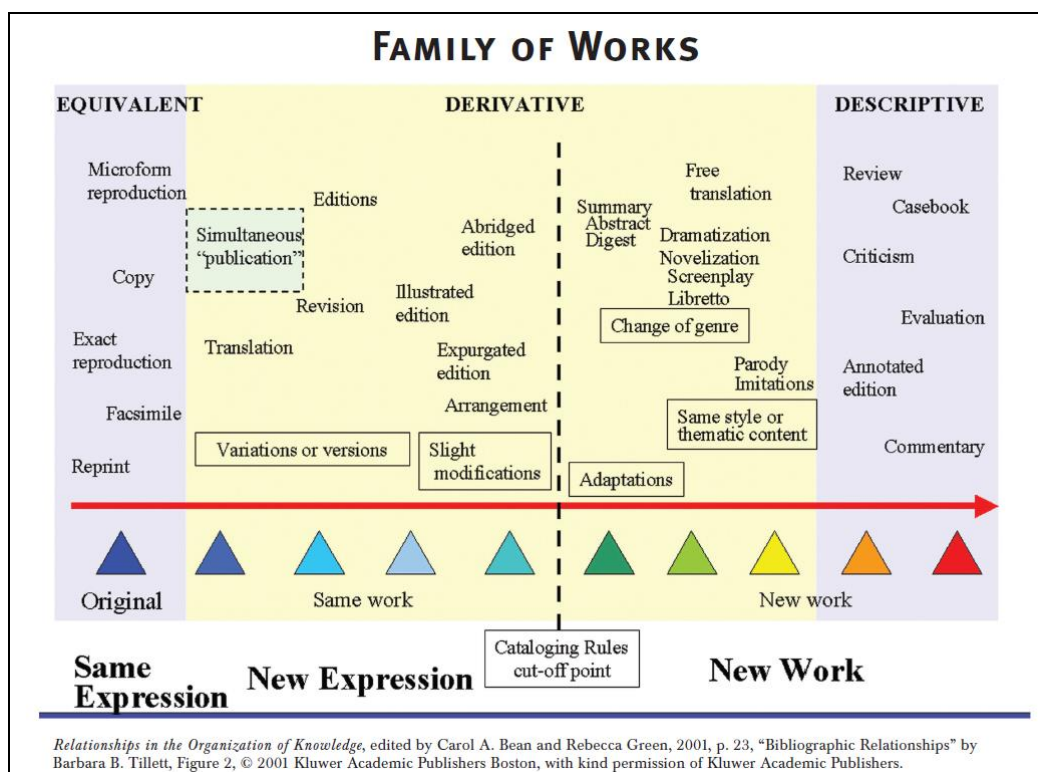
d2 *Romanticism reconsidered*, uredio Northrop Frye⁵⁶

...

Odnosi se ne javljaju samo među skupinama entiteta ili među različitim entitetima unutar neke skupine već se mogu pojaviti i između jednog entiteta. Tillet govori o sadržajnim odnosima unutar obitelji djela kada komentira raspon izmjena koje dovode do novih izraza te konačno do novih djela (Slika 4). Prema Tillet, sadržajni odnosi unutar obitelji djela mogu se gledati kao kontinuum, gdje, kretajući s lijeva na desno, počinjemo s originalnim djelom i srodnim djelima, izrazima i pojava oblicima koji se mogu smatrati „istovrsnim/jednakim“ tj. dijele isti intelektualni ili umjetnički sadržaj realiziran kroz isti izraz. Zatim slijede djela/izrazi/pojavni oblici koji su povezani kroz odnos „derivacije“. Oni predstavljaju cijeli raspon novih izraza kao što su prijevodi, različite izvedbe, male izmjene i izdanja koja se kreću kontinuumom gdje prelaze preko čarobne linije nakon koje postaju novo djelo, ali i dalje ostaju povezani uz originalno djelo. Na krajnjem desnom kraju kontinuum nalaze se „opisni“ odnosi koji uključuju nova djela koja opisuju originalno djelo.⁵⁷

⁵⁶ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj. Str. 54.

⁵⁷ Tillet, B. What is FRBR? : A Coneptual Model for the Bibliographic Universe. Brošura. URL: <https://www.loc.gov/cds/downloads/FRBR.PDF> (28.5.2016.) Str. 4.

Slika 4: Obitelj djela⁵⁸

Kada dođe do takvih izmjena nekog djela koje prelaze granice izraza, javlja se odnos djelo-djelo. FRBR kaže kako je „(t)emeljna (...) pretpostavka odnosa *djelo-djelo* da je ustanovljeno postojanje dvaju različitih *djela*“⁵⁹. To znači da postoji dovoljna razlika u intelektualnom ili umjetničkom sadržaju jednog djela da ga razlikuje od drugog kako bi mogao činiti posebno djelo.

Odnosi djelo-djelo prikazani u FRBR –u na određenoj razini izgledaju ovako:

d1 Homerova *Ilijada* / Homerove *Ilijade*

ima konkordanciju →

← konkordancija je

d2 *A complete concordance to the Iliad of Homer* G. L. Prendergasta⁶⁰

Dvije su kategorije odnosa među odnosima djelo-djelo:

1) nesamostalno djelo – ono koje je tako usko vezano uz drugo djelo da izvan konteksta tog djela uopće nema vrijednosti;

2) samostalno djelo – ono koje ne zahtjeva uputu na drugo djelo kako bi se moglo upotrijebiti ili razumijeti.⁶¹

⁵⁸ Tillett, B. What is FRBR? : A Conceptual Model for the Bibliographic Universe. Brošura. URL: <https://www.loc.gov/cds/downloads/FRBR.PDF> (28.5.2016.) Str. 4.

⁵⁹ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj. Str. 55.

⁶⁰ Isto, str. 56.

Tri su vrste odnosa prisutne u obje kategorije, nesamostalno djelo i samostalno djelo, u odnosu djelo-djelo, a to su: nastavak, dodatak i dopuna.

Prema FRBR-u, „(n)astavak kao vrsta odnosa uključuje ravnomjerno povećanje sadržaja od jednog do drugog *djela*“.⁶² Nastavak može biti nesamostalno ili samostalno djelo ovisno o povezanosti sadržaja nastavka i prethodnog djela. U slučajevima kada je sadržaj nastavka usko vezan uz sadržaj prethodnog djela rezultat je nesamostalno djelo, no, u nekim slučajevima, kada je nastavak npr. u labavoj vezi s prethodnim djelom, nastavak se smatra samostalnim djelom. Pod nastavke koji se smatraju samostalnim djelom spadaju također i serijske publikacije koje su nastale spajanjem ili razdvajanjem od svojih prethodnika, a ne nastavljaju se na njih.⁶³

Dodatak uključuje „*djela* koja su namijenjena za korištenje s drugim *djelom*“⁶⁴. Neki dodaci su toliko tijesno povezani sa sadržajem određenog djela da su bez njega neupotrebljivi te su po definiciji takva djela nesamostalna djela. To su npr. kazala, konkordancije, priručnici za nastavnike, glosariji, upute za korištenje elektroničke građe itd. Suplementi i dodaci često spadaju pod kategoriju nesamostalnih djela, no, ako se mogu koristiti bez upute na određeno djelo, tada spadaju u kategoriju samostalnih djela.⁶⁵

Dopuna uključuje „*djela* koja su namijenjena spajanju ili umetanju u određeno *djelo*“⁶⁶. To su djela koja su namijenjena spajanjem s drugim djelom, ali nisu bila dio izvorne zamisli. Dopune također mogu biti samostalne ili nesamostalne, ovisno o tome mogu li se upotrijebiti ili razumijeti bez upute na drugo djelo, ili zahtijevaju drugo djelo za razumijevanje.⁶⁷

S obzirom da djela kao što su nastavci, suplementi i dodaci mogu spadati u obje kategorije djela, samostalna i nesamostalna, a informacije koje stavljaju nakladnici nisu dovoljne da bi se naznačilo u koju kategoriju spada, na katalogizatorima je da prosude može li se djelo koristiti i razumjeti samostalno ili samo s uputom na određeno djelo.⁶⁸

Kada ne postoji dovoljna razlika u intelektualnom ili umjetničkom sadržaju jednog djela da ga razlikuje od drugog govorimo o različitim izrazima jednog djela. Kada se jedan izraz izvodi iz drugog javljaju se odnosi između izraza istog djela. U takvim vrstama odnosa na izraz se gleda kao na preinačen drugi izraz. Te izmjene mogu biti npr. doslovni prijevod s

⁶¹ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj. Str. 55.

⁶² Isto, str. 56-57.

⁶³ Isto, str. 57.

⁶⁴ Isto.

⁶⁵ Isto.

⁶⁶ Isto.

⁶⁷ Isto.

⁶⁸ Isto, str. 58.

namjerom očuvanja što je moguće točnijeg intelektualnog sadržaja prijašnjeg izraza (dok se slobodni prijevodi u modelu smatraju novim djelima), izmjena s namjerom izmjeniti ili osuvremeniti sadržaj prethodnog izraza, ali bez veće promjene sadržaja (što bi dovelo do stvaranja novog djela), skraćivanje gdje se uklanja dio sadržaja prethodnog izraza, ali bez promjene sadržaja u opsegu (što bi opet dovelo do novog djela) ili aranžman skladbe. Izrazi nastali takvom preinakom obično su samostalni tj. ne zahtijevaju upute na prethodni izraz kako bi se mogli razumijeti ili koristiti.⁶⁹

Za odnose između izraza različitih djela vrijede iste vrste odnosa koje djeluju na razini djelo-djelo. Djela predstavljena izrazima također mogu biti samostalna ili nesamostalna te prosudbe o uporabljivosti odnosa izraz-izraz ovise o tome je li djelo samostalno ili nesamostalno.⁷⁰

⁶⁹ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj. Str. 61.

⁷⁰ Isto, str. 62.

3 RDA

3.1 Općenito

3.1.1 Pozadina

Resource Description and Access (RDA) razvio je Upravljački odbor za RDA kao dio strateškog plana da se zamjene anglo-američka kataložna pravila (Anglo-American Cataloguing Rules – AACR), drugo revidirano izdanje (AACR2), koja su prvi put objavljena 1978. godine. RDA je skup podatkovnih elemenata, smjenica i uputa za stvaranje resursnih metapodataka knjižnične i kulturne baštine oblikovan prema međunarodnim modelima korisnički usredotočenih aplikacija za povezivanje podataka. RDA se može pristupiti putem online alata *RDA Toolkit*. *RDA Toolkit* je integrirani, pretraživački-baziran, online proizvod koji omogućuje korisnicima interakciju sa zbirkom dokumenata i resursa vezanih uz katalogiziranje uključujući i sam dokument *RDA: Resource Description and Access*.⁷¹

RDA je izgrađen na temeljima postavljenim anglo-američkim kataložnim pravilima (AACR) i kataložnim tradicijama na kojima su bazirana. Upute izvedene iz AACR su prerađene kako bi proizvele standard koji će se lakše koristiti, bude prilagodljiviji i finacijski prihvatljiviji u primjeni. Ključni faktor u dizajnu RDA bila je potreba za integriranjem podataka proizvedenih korištenjem RDA u postojeće baze podataka razvijenih korištenjem AACR i srodnih standarda. Drugi ključni standardi korišteni u razvoju RDA uključuju Međunarodni standardni bibliografski opis (International Standard Bibliographic Description – ISBD), MARC 21 format za bibliografske podatke, i MARC 21 standard za autorizirane podatke. Standardi za metapodatke korišteni u drugim zajednicama (arhivi, muzeji, izdavači, semantički web, itd.) uzeti su u obzir pri dizajnu RDA. Cilje je bio dostići učinkovitu razinu interoperabilnosti između tih standarda i RDA.⁷²

Ključni element u dizajnu RDA je njegovo poravnanje s IFLA-inim konceptualnim modelima za bibliografske i autorizirane podatke. FRBR i FRAD (Functional Requirements for Authority Data - Uvjeti za funkcionalnost autoriziranih podataka) modeli pružaju RDA temeljni okvir koji ima opseg potreban za sveobuhvatno pokrivanje svih tipova sadržaja i medija, fleksibilnost i protežnost potrebnu za prilagodbu novim karakteristikama resursa, i prilagodljivost potrebnu kako bi proizvedeni podaci funkcionirali unutar širokog raspona

⁷¹ About RDA. URL: <http://www.rdatoolkit.org/about>. (15.8.2016.)

⁷² Relationship to Other Standards for Resource Description and Access : General. RDA Toolkit. URL: <http://access.rdatoolkit.org/>. (15.8.2016.)

tehnoloških okoliša.⁷³ Drugi ključni element u dizajnu RDA je taj da uspostavlja čistu crtu razdijelnicu između bilježenja i prikazivanja podataka. Glavni fokus RDA je na pružanju smjernica i uputa o bilježenju podataka kako bi odrazili attribute i odnose povezane s entitetima definiranim u FRBR i FRAD modelima. Cilj je pružiti skup uputa za bilježenje podataka koji se mogu primijeniti neovisno o bilo kojoj određenoj strukturi ili sintaksi pohrane ili prikaza podataka.⁷⁴

Danesh i Afshar navode neke od ciljeva za RDA koje je postavio JSC (Joint Steering Committee for RDA):

1. Smjernice i upute u RDA biti će dizajnirane da:

- pruže dosljedan, fleksibilan i proširiv model za tehnički i sadržajni opis svih tipova resursa i sadržaja;
- budu kompatibilne s internacionalno ustanovljenim principima, modelima i standardima;
- budu iskoristive van knjižnične zajednice i sposobne prilagodbi raznim zajednicama i njihovim specifičnim potrebama.

2. Opisne i pristupne točke proizvedene kroz primjenu RDA smjernica i uputa budu:

- omogućile korisnicima da pronađu, identificiraju, odaberu i dobiju resurse prikladne njihovim potrebama;
- kompatibilne s onim opisima i pristupnim točkama razvijenih upotrebom AACR2 i prisutne u postojećim katalogima i bazama;
- neovisne o formatu, mediju ili sustavu korištenom za pohranu i razmjenu podataka;
- lako prilagodljive novim strukturama baza podataka u nastajanju.

3. RDA biti će razvijena kao standard opisa izvora koji je:

- optimiziran za korištenje kao online alat (iako će biti objavljeno i tiskovno izdanje);
- izveden iz konvencija i običaja engleskog jezika, napisan jednostavnim engleskim jezikom, i može se koristiti u ostalim jezičnim zajednicama;
- lak i učinkovit za korištenje, kao radni alat, ali i za potrebe obuke.⁷⁵

⁷³ RDA Prospectus. URL: <http://www.rda-jsc.org/archivedsite/docs/5rda-prospectusrev4.pdf> (15.8.2016.) Str. 1-2.

⁷⁴ Isto, str. 2.

⁷⁵ Danesh, F. ; Afshar, M. RDA (Resources Description and Access) : A new standard for digital environment. URL: http://eprints.rclis.org/10219/1/rda_final%25255B1%25255D.doc-Conference.pdf. (28.5.2016.). Str. 4-5.

Prednosti RDA brojne su te pogodne kao za katalogizatora tako i za korisnika knjižnice. Prva prednost RDA je ta što je proizveden kao u potpunosti interaktivan online alat koji nije samo elektronički tekst već proizvod koji omogućuje prilagodljivost i integraciju s institucijskim i mrežnim pravilnicima. RDA pruža bolju pokrivenost šireg raspona resursa, uključujući vizualne i arhivske materijale, što je velika dobrobit za korisnike. Rad na kategorizaciji resursa rezultira unapređenjem korisničkih opcija pri odabiru resursa koji najbolje odgovaraju njihovim potrebama te unapređenjem u mogućnostima sustava da prikaže te informacije korisnicima. Mogućnost prikaza odnosa među samih resursa, i među resursa i onih odgovornih za njihovo postojanje, nužna je kako bi katalog pružio više nego samo pretraživanje po ključnim riječima. Informacije o odnosima mogu dozvoliti korisnicima da se kreću među srodim djelima ili sustavu da organizira ogromne rezultate pretraživanja na takav način koji je smisleniji korisnicima.⁷⁶

2.1.2 Struktura

FRBR i FRAD modeli odražavaju se u RDA na nekoliko načina: prvo, odražavaju se u opsegu RDA koji pokriva bibliografske i autorizirane podatke kao što su predstavljeni u FRBR i FRAD modelima; drugo, ti su modeli odraženi u RDA kroz entitete, attribute i odnose opisane podatkovnim elementima RDA; treće, modeli se odražavaju u strukturi RDA tj. u organizaciji poglavlja u RDA (poglavlja su povezana s postupcima korisnika uz koje se vežu); četvrto, terminologija korištena u modelima odražava se u terminologiji RDA, npr. termini kao djelo, izraz, pojavni oblik i jedinica građe; te, zadnje, postupci korisnika iz FRBR-a utjecali su na RDA elemente definirane kao „jezgreni“ ili osnovni elementi.⁷⁷

RDA je organiziran tako da se sastoji od uvoda, deset odjeljaka smjernica i uputa organiziranih oko atributa i odnosa entiteta definiranih u FRBR-u i FRAD-u, te nekoliko dodataka. Svako poglavlje unutar odjeljka odražava elemente koji podupiru četiri osnovna postupka korisnika. Na primjer, odjeljak 1 organiziran je prema FRBR korisničkim postupcima identificirati, odabrati i dobiti (Tablica 1).

⁷⁶ Kiorgaard, D. Resource Description and Access. Rad. URL: <https://www.nla.gov.au/content/resource-description-and-access>. (10.8.2016.) Str. 6-7.

⁷⁷ Isto, str. 5.

Tablica 1 : RDA poglavlja i odgovarajući FRBR postupci⁷⁸

RDA poglavlja odjeljka 1	FRBR postupci
Odjeljak 1 – Bilježenje atributa pojavnog oblika i jedinice građe	
Poglavlje 1 – Opće smjernice	
Poglavlje 2 – Identificiranje pojava oblika i jedinica građe	Identificirati
Poglavlje 3 – Opisivanje nosača sadržaja	Odabrati
Poglavlje 4 – Pružanje informacija o nabavi i pristupu	Dobiti

Odjeljci 1-4 pokrivaju elemente koji odgovaraju atributima entiteta definiranih u FRBR i FRAD modelima, a odjeljci 5-10 pokrivaju elemente koji odgovaraju odnosima definiranim u FRBR, FRAD i FRSAD modelima. Početno poglavlje u svakom odjeljku izlaže temeljne funkcionalne ciljeve i principe smjernica i uputa tog odjeljka. Sljedeća poglavlja unutar svakog odjeljka obuhvaćaju attribute ili odnose koji podupiru određeni postupak korisnika.⁷⁹

Sljedeći su odjelci i dodaci važni za entitet djelo:

- Odjeljak 2 – pokriva attribute djela i izraza koji se najčešće koriste kako bi se identificiralo djelo ili izraz i odabralo djelo ili izraz prikladno potraživanjima korisnika s obzirom na sadržaj;
- Odjeljak 5 – pokriva osnovne odnose između djela, izraza, pojavnog oblika i jedinice građe;
- Odjeljak 6 – pokriva odnose koji se koriste kako bi se pronašla djela, izrazi, pojavni oblici i jedinice građe povezana s određenom osobom, obitelji ili korporativnim tijelom;
- Odjeljak 7 – pokriva odnose koji se koriste kako bi se pronašla djela na određenu temu;
- Odjeljak 8 – pokriva odnose koji se koriste kako bi se pronašla srodna djela, srodni izrazi, srodni pojavni oblici i srodne jedinice građe;
- Dodatak J – nabroja termine korištene kao određivače koji ukazuju na prirodu odnosa između djela, izraza, pojava oblika i jedinica građe.

⁷⁸ Oliver, C. *Introducing RDA : a guide to the basics*. Chicago : American Library Association, 2010. URL: http://www.alastore.ala.org/pdf/9780838998908_excerpt.pdf. (10.8.2016.) Str. 31.

⁷⁹ Structure. RDA Toolkit. URL: <http://access.rdatoolkit.org/>. (15.8.2016.)

- Dodatak M – nabraja termine korištene kao određivače koji ukazuju na prirodu odnosa između djela i njegovog predmeta.

U uvodu su navedeni svrha i opseg RDA koji kažu da RDA pruža skup smjernica i uputa o bilježenju podataka u svrhu podupiranja otkrivanja resursa. Podaci za opisivanje resursa stvoreni korištenjem RDA oblikovani su kako bi pomogli korisnicima u izvođenju sljedećih postupaka:

- pronaći – tj. pronaći resurse koji odgovaraju korisnikovim kriterijima pretraživanja;
- identificirati – tj. potvrditi da opisani resurs odgovara traženom resursu, ili razlikovati dva ili više resursa sličnih karakteristika;
- odabrati – tj. izabrati resurs koji odgovara korisnikovim potrebama;
- dobiti – tj. pristupiti opisanom resursu.⁸⁰

RDA podatkovni elementi za opisivanje resursa uglavnom odražavaju attribute i odnose povezane s entitetima djelo, izraz, pojavni oblik i jedinica građe, kao što su definirani u FRBR-u. Ti su entiteti u RDA definirani na sljedeći način:

- djelo – određena intelektualna ili umjetnička kreacija (tj. intelektualni ili umjetnički sadržaj);
- izraz – intelektualna ili umjetnička realizacija djela u obliku alfa-numeričkog, glazbenog ili koreografskog zapisa, zvuka, slike, objekta, pokreta itd., ili u bilo kojoj kombinaciji navedenih oblika;
- pojavni oblik – fizičko postvarenje izraza djela;
- jedinica građe – pojedinačni primjerak pojavnog oblika.⁸¹

U RDA stoji da će se u budućim izdanjima opseg RDA možda proširiti kako bi pokrio dodatne attribute i odnose koji su povezani s ova četiri entiteta i podupiru otkrivanje resursa, a nisu trenutno definirani u FRBR-u.

Unutar poglavlja, neki elementi označeni su s oznakom *jezgreni element*. Ta oznaka ukazuje da je element, pod-tip elementa ili pod-element identificiran kao jezgreni. RDA jezgreni elementi za opisivanje resursa odabrani su prema FRBR procjenama vrijednosti svakog atributa i odnosa u podupiranju sljedećih postupaka korisnika: identificirati i odabrati pojavni oblik, identificirati djela i izraze utjelovljenih u pojavnom obliku, identificirati kreatora ili kreatore djela. RDA jezgreni elementi za opisivanje entiteta povezanih s resursima odabrani su prema FRAD procjeni vrijednosti svakog atributa i odnosa u podupiranju

⁸⁰ Purpose and Scope. RDA Toolkit. URL: <http://access.rdatoolkit.org/>. (15.8.2016.)

⁸¹ Conceptual Models Underlying RDA : Alignment with FRBR. RDA Toolkit. URL: <http://access.rdatoolkit.org/>. (15.8.2016.)

sljedećih postupaka korisnika: pronaći osobu, obitelj ili korporativno tijelo povezano s resursom, identificirati osobu, obitelj ili korporativno tijelo. RDA jezgreni elementi za bilježenje predmetnih veza s entitetima odabrani su prema FRSAD procjeni vrijednosti svakog atributa i odnosa u podupiranju sljedećih postupaka korisnika: pronaći jedan ili više predmeta i/ili njihova nazivlja povezana s djelom, identificirati predmet i/ili njegovo nazivlje, istražiti odnose među predmetima i/ili njihovim nazivljima.⁸²

RDA gleda ka strukturi baze podataka u kojoj bi bio zaseban zapis ili opis entiteta za svaku osobu, korporativno tijelo, ili obitelj, i unutar zapisa tog entiteta opisao bi taj entitet, ili drugim rječima, zabilježio njegove atribute. Takav zapis napravio bi se samo jednom za svaki entitet što je odmak od prijašnjeg načina gdje se većina informacija ponavljala svaki puta kada bi se stvarao novi bibliografski zapis. Zapisi entiteta bi tada bili povezani s ostalim zapisima entiteta gdje je prikladno. Tako bi npr. zapis za autora nekog djela bio povezan sa zapisom tog djela s poveznicom odnosa „kreator“.⁸³ „Autor“ ili „kreator“ nije atribut djela u RDA-u ili FRBR-u, već je osoba, obitelj ili korporativno tijelo i kao takav je zaseban entitet koji je u odnosu s djelom. U čistom RDA zapisu autorovo ime ne bi se pojavilo u zapisu za djelo, već bi zapis o djelu bio povezan sa zapisom o autoru. To je dramatična razlika od prijašnje prakse.⁸⁴

3.2 Djelo

Kao što je već ranije spomenuto, djelo je u RDA definirano kao određena intelektualna ili umjetnička kreacija tj. intelektualni ili umjetnički sadržaj. Termini djelo i izraz mogu se odnositi na pojedinačne entitete, agregate ili dijelove tih entiteta.⁸⁵

Podaci zabilježeni kako bi odrazili atribute djela ili izraza trebali bi omogućiti korisniku da: a) pronade djela i izraze koji odgovaraju korisnikovim pretraživačkim kriterijima;

b) identificira djelo ili izraz predstavljeno tim podacima (tj. potvrditi da je predstavljeno djelo ili izraz ono traženo ili razlikovati između dva ili više djela ili izraza s istim ili sličnim naslovima);

c) razumije odnos između naslova korištenog da predstavlja djelo i drugog naslova pod kojim je djelo poznato (npr., oblik naslova na drugom jeziku);

⁸² Core Elements. RDA Toolkit. URL: <http://access.rdatoolkit.org/>. (15.8.2016.)

⁸³ Maxwell, R. L. FRBR as a Foundation for RDA. 2010. URL: http://downloads.alcts.ala.org/ce/1215_10_FRBR_Foundation_RDA_Slides.pdf. (10.8.2016.) Str. 15.

⁸⁴ Isto, str. 24.

⁸⁵ Terminology : Work and Expression. RDA. <http://access.rdatoolkit.org/>

- d) razumije zašto je određeni naslov zabilježen kao prvenstveni ili varijantni naslov;
- e) odabere djelo ili izraz koje je prikladno korisnikovim potrebama u odnosu na sadržajne karakteristike (npr., oblik, kategorija korisnika, jezik).⁸⁶

Kako bi osigurale da podaci stvoreni korištenjem RDA zadovolje te funkcionalne ciljeve, smjernice i upute u poglavljima 6 i 7 (koja se nalaze unutar odjeljka 2) oblikovane su prema sljedećim principima:

- razlikovanje: podaci trebaju služiti razlikovanju predstavljenog djela ili izraza od drugih djela i izraza ili drugih entiteta;
- prikaz: naslov ili oblik naslova odabran kao prvenstveni naslov za djelo treba biti:
 - a) naslov najčešće pronađen u izvorima koji utjeluju djelo u njegovom izvornom jeziku ili
 - b) naslov pronađen u izvorima referenci ili
 - c) naslov najčešće pronađen u izvorima koji utjeluju djelo.⁸⁷

Prvenstveni naslov djela koristi se za stvaranje ovlaštene pristupnice. Varijantni naslov ili naslovi za djelo koriste se za izgradnju varijantnih pristupnica. U pristupnicu se mogu uključiti i drugi identificirajući atributi djela i/ili izraza.

Ovlaštene pristupnice koje predstavljaju djela i izraze mogu se koristiti za različite svrhe. One pružaju sredstvo za:

- a) okupljanje svih opisa resursa koji utjeluju djelo kada se javljaju različiti pojavni oblici pod različitim naslovima;
- b) identificiranje djela kada se naslov pod kojim je poznato razlikuje od pravog naslova resursa koji se opisuje;
- c) razlikovanje između dva ili više djela s istim naslovom;
- d) organiziranje hijerarhijskih prikaza opisa za resurse koji utjeluju različite izraze djela;
- e) zabilježavanje odnosa sa srodnim djelom ili srodnim izrazom.⁸⁸

⁸⁶ General Guidelines on Recording Attributes of Works and Expressions : Functional Objectives and Principles. RDA Toolkit. URL: <http://access.rdatoolkit.org/>. (15.8.2016.)

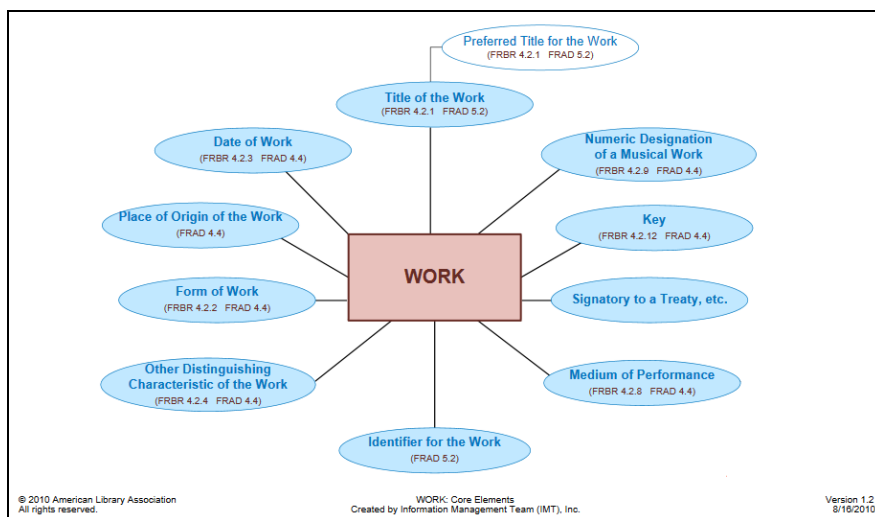
⁸⁷ Isto.

⁸⁸ Identifying Works and Expressions : Purpose and Scope. RDA Toolkit. URL: <http://access.rdatoolkit.org/>. (15.8.2016.)

3.2.1 Elementi

Za razliku od FRBR-a u kojem se svojstva entiteta zovu atributi, u RDA su to elementi. Kao što je već ranije spomenuto, u RDA postoje elementi koji su naznačeni kao jezgreni, te postoje i ostali, izborni, elementi. Elementi vezani uz entitet djelo nabrojani su u poglavlju 6 *Identificiranje djela i izraza* te u poglavlju 7 *Opisivanje sadržaja*. S obzirom da se uz entitet djelo veže velik broj elemenata, samo će oni koji se javljaju u dijagramima elemenata entiteta djelo biti navedeni.

U *RDA Toolkit*-u pod alatima moguće je pristupiti dijagramima razrađenima oko entiteta određenih modela, pa je tako moguće vidjeti attribute ili elemente i odnose FRBR entiteta djelo okupljene na jednom mjestu. Elementi entiteta djelo podijeljeni su u tri skupine: jezgreni, prošireni i posebni. Oliver ističe kako dijagrami nisu namijenjeni da odgovaraju slijedu i numeraciji uputa koje se mogu vidjeti kada se pregledava tablica sadržaja, ali pokrivaju sve bitne attribute.⁸⁹ Tako su kao jezgreni elementi djela u dijagramu navedeni: naslov djela, datum djela, mjesto nastanka djela, oblik djela, drugo razlikovno obilježje djela, identifikator za djelo, brojčana oznaka glazbenog djela, način izvedbe, tonalitet i potpisnik sporazuma itd.

Slika 6: Jezgreni elementi djela

U elementu naslov djela, prvenstveni naslov djela je jezgreni element, dok je varijantni naslov djela izborni. Naslov djela je u RDA definiran kao riječ, znak ili skupina riječi i/ili znakova pod kojima je djelo znano.

⁸⁹ Oliver, C. *Introducing RDA : a guide to the basics*. Chicago : American Library Association, 2010. URL: http://www.alastore.ala.org/pdf/9780838998908_excerpt.pdf. (10.8.2016.) Str. 29.

Datum djela je jezgreni element kada se treba identificirati sporazum ili kada je potrebno razlikovati djelo od drugog djela s istim naslovom ili kada je od iste osobe, obitelji ili korporativnog tijela. Pod datumom djela podrazumijeva se najraniji datum koji se povezuje s djelom. Ukoliko se ne može odrediti točan datum kao datum kada je djelo stvoreno, tada se datumom djela smatra najranije znan datum pojavnog oblika koji utjeluje djelo.

Mjesto nastanka djela također je jezgreni element kada je potrebno razlikovati djelo od drugog djela s istim naslovom ili kada je od iste osobe, obitelji ili korporativnog tijela. Mjesto nastanka djela definirano je kao zemlja ili druga teritorijalna oblast u kojoj je djelo nastalo.

Oblik djela je kategorija ili žanr pod koji djelo spada, te je isto jezgreni element kada treba razlikovati djelo od drugog djela s istim naslovom ili kada je od iste osobe, obitelji ili korporativnog tijela.

Drugo razlikovno obilježje je obilježje drugačije od oblika djela, datuma djela, ili mjesta nastanka djela. Služi kako bi se razlikovalo djelo od drugog djela s istim naslovom ili od iste osobe, obitelji ili korporativnog tijela te je u tom slučaju jezgreni element.

Identifikator za djelo je niz znakova koji je na jedinstveni način povezan s djelom ili sa surogatom djela te služi za razlikovanje određenog djela od drugih djela.

Brojčana oznaka glazbenog djela, način izvedbe te tonalitet u RDA su definirani na isti način kao i u FRBR-u te su jezgri elementi kada je potrebno razlikovati glazbeno djelo od drugog djela s istim naslovom, te kada je potrebno identificirati glazbeno djelo s naslovom koji nije razlikovan.

Prošireni elementi entiteta djela su: priroda sadržaja, bilješka katalogizatora, stanje identifikacije, konzultirani izvor, epoha, povijest djela, kategorija korisnika, sustav organizacije te pokrivenost sadržaja; a posebni elementi su: ravnodnevnica, koordinate kartografskog sadržaja te informacije o dizertaciji ili radu. Jedini od proširenih elemenata preuzetih iz FRBR-a je kategorija korisnika te iz FRAD-a povijest djela, dok su ostali elementi uvedeni van tih modela. Osim informacija o dizertaciji ili radu, ostali posebni elementi preuzeti su iz FRBR modela.

3.2.2 Odnosi

S obzirom da su FRBR i FRAD modeli entiteta i odnosa te naglašavaju važnost odnosa među entitetima i njihovu ulogu u uspješnom ostvarenju korisničkih postupaka, RDA stavlja veliki naglasak na odnose te od deset odjeljaka, šest ih je posvećeno bilježenju

odnosa. Kao što je već ranije napomenuto, precizne informacije o odnosima mogu omogućiti korisnicima lakšu i uspješniju navigaciju katalogima i bazama podataka u potrazi za traženim podacima.

Osnovni odnosi u RDA su odnosi između djela, izraza, pojavnog oblika i jedinice građe koje su svojstvene FRBR definicijama tih entiteta:

- a) odnos između djela i izraza kroz koji je djelo realizirano i recipročan odnos izraza s djelom;
- b) odnos između izraza djela i pojavnog oblika koji u kojem se izraz postvaruje i recipročan odnos pojavnog oblika s izrazom djela;
- c) odnos između pojavnog oblika i jedinice građe koja opimjeruje taj pojavni oblik i recipročan odnos jedinice građe s pojavnim oblikom.

Za praktične svrhe, u RDA je moguće iskazati odnos i njegov recipročni oblik između djela i pojavnog oblika. U takvim slučajevima izraz nije izričito identificiran ali se podrazumijeva da postoji.⁹⁰

Podaci zabilježeni da odraze osnovne odnose trebali bi omogućiti korisniku da:

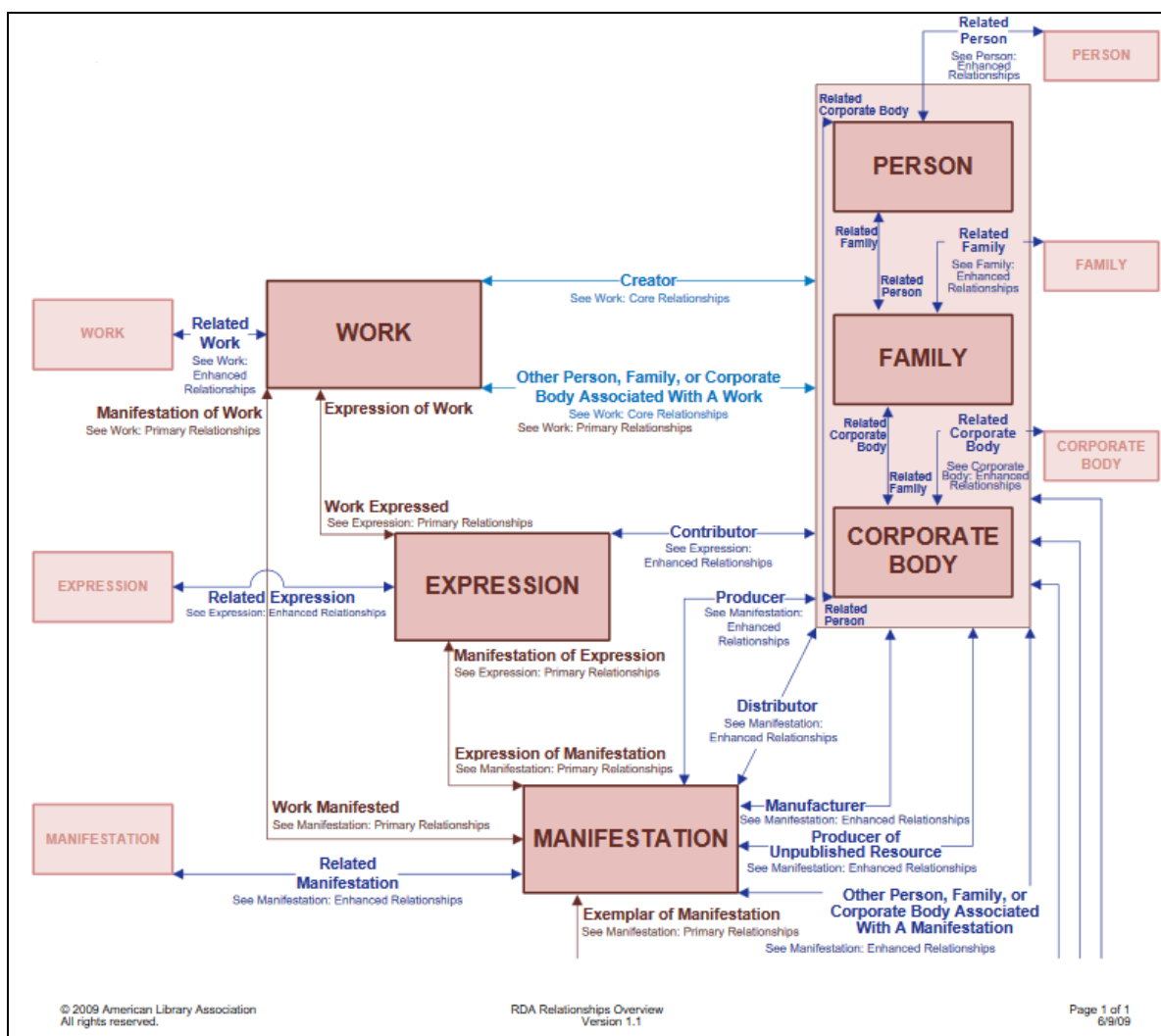
- a) pronađe sve resurse koji utjeluju određeno djelo ili određeni izraz;
- b) pronađe sve jedinice građe koje opimjeruju određeni pojavni oblik.⁹¹

Kako bi podaci odrazili osnovne odnose i omogućili korisniku da uspješno pronađe potreban entitet, RDA propisuje koje je ključne elemente potrebno zabilježiti te na koji način zabilježiti osnovne odnose.

Odnosi među entitetima unutar skupine i među skupinama najbolje se mogu vidjeti u dijagramu općeg pregleda odnosa među entitetima objavljenom u *RDA Toolkit*-u. Tu je također i najlakše promotriti vezu između RDA i FRBR modela. Na Slici 7 prikazan je dio dijagrama općeg pregleda odnosa u RDA, s fokusom na odnose između entiteta djelo i ostalih entiteta koji s njim imaju odnos (isključujući pojavni oblik te entitete treće skupine koji su samo uključeni u opći pregled odnosa, ali ne iskazuju direktno odnose s entitetima prve skupine). Na ovom dijagramu mogu se vidjeti odnosi među entitetima prve skupine te odnosi među entitetima prve i druge skupine, kao i odnosi jednog entiteta s istim entitetom, npr. odnos djelo-djelo.

⁹⁰ General Guidelines on Recording Primary Relationships. RDA Toolkit. URL: <http://access.rdatoolkit.org/>. (15.8.2016.)

⁹¹ General Guidelines on Recording Primary Relationships : Functional Objectives and Principles. RDA Toolkit. URL: <http://access.rdatoolkit.org/>. (15.8.2016.)

Slika 7: Pregled odnosa u RDA (s fokusom na entitet djelo)⁹²

Osnovni odnos koji djelo ima s drugim entitetima je onaj s izrazom te s pojavnim oblikom. RDA uz termine izraz djela te pojavni oblik djela uvodi i termine izraženo djelo te pojavljeno djelo koji iskazuju odnose među entitetima djelo, izraz i pojavni oblik. Ti su termini u RDA definirani na sljedeći način:

- izraz djela – realizacija djela u obliku alfa-numeričkog, glazbenog ili koreografskog zapisa, zvuka, slike, objekta, pokreta itd., ili u bilo kojoj kombinaciji navedenih oblika;
- izraženo djelo – djelo realizirano kroz izraz;
- pojavni oblik djela – fizičko postvarenje izraza djela;
- pojavljeno djelo – djelo postvareno u pojavnom obliku.⁹³

⁹² Tools : 2010 Entity Relationship Diagram (Archival). RDA Toolkit. <http://access.rdatoolkit.org/>

⁹³ General Guidelines on Recording Primary Relationships. RDA Toolkit. <http://access.rdatoolkit.org/>

U definicijama termina vidimo da, kao i u FRBR-u, one iskazuju odnose među tim entitetima, te su ti odnosi isti kao u FRBR-u.

Sljedeća razina odnosa je ona između entiteta prve skupine i entiteta druge skupine. Iz dijagrama se može vidjeti kako entitet djelo ima dvije vrste odnosa s drugom skupinom entiteta, koju čine entiteti osoba, obitelj i korporativno tijelo. Obitelj je entitet koji se javlja u RDA, ali nije definiran u FRBR-u. RDA definira obitelj kao dvije ili više osoba povezanih rođenjem, brakom, posvojenjem, građanskom zajednicom, ili sličnim pravnim statusom, ili tko se na drugi način predstavlja kao obitelj.⁹⁴

Odnosi koje entiteti druge skupine mogu imati s djelom su: kreator i druga osoba, obitelj, korporativno tijelo povezana s djelom. Kreator je osoba, obitelj ili korporativno tijelo odgovorno za kreaciju djela. Kreatori uključuju osobe, obitelji i korporativna tijela koja su zajednički odgovorna za kreaciju djela. Dvije su vrste zajedničke odgovornosti:

- a) kreatori koji izvršavaju istu ulogu (npr. kolaboracija dva pisca);
- b) kreatori koji izvršavaju različite uloge (npr. kolaboracija skladatelja i tekstopisca).

Druga osoba, obitelj i korporativno tijelo je druga osoba, obitelj i korporativno tijelo povazano s djelom u drugoj ulozi izuzev kreatora. To mogu biti osobe, obitelji i korporativna tijela na koje je naslovljena korespondencija, redatelji, snimatelji, pokrovitelji, produkcijske kuće, institucije koje su domaćini izložbe ili događaja, itd.⁹⁵

⁹⁴ General Guidelines on Recording Attributes of Persons, Families, and Corporate Bodies : Terminology. RDA Toolkit. <http://access.rdatoolkit.org/>

⁹⁵ Persons, Families, and Corporate Bodies Associated with a Work. RDA Toolkit. <http://access.rdatoolkit.org/>

4 USPOREDBA I ANALIZA

Kao što je već ranije spomenuto, FRBR i FRAD modeli odražavaju se u RDA na više načina, kako u strukturi tako i u samom vokabularu, stoga ne začuđuje da postoji puno sličnosti između RDA i FRBR-a. No, postoji i nekoliko razlika, što ćemo sada razmotriti. S obzirom da je tema ovog rada entitet djelo, fokusirat ćemo se na njega i njegove attribute i odnose.

Kao što je već ranije napomenuto, FRBR definira skup atributa za svaki entitet u modelu, no, s obzirom da nije kataložni pravilnik, ne definira kako te informacije zabilježiti. RDA također definira attribute entiteta, ali i, zato što je kataložni pravilnik, pruža upute o tome kako zabilježiti te podatke te kako se odlučiti za jedan oblik kada ih postoji više.⁹⁶ To je jedna od najvećih razlika između FRBR-a i RDA.

Što se tiče entiteta djelo, iz ranije napisanog može se vidjeti da su definicije veoma slične, tj. čak i iste, osim što RDA nadodaje intelektualni ili umjetnički sadržaj definiciji uz intelektualnu ili umjetničku kreaciju. Barbarić napominje kako polazišna definicija djela kao intelektualne ili umjetničke kreacije u FRBR-u u potpunosti predstavlja konceptualnu definiciju koja ne može odgovoriti na praktična pitanja bibliografske organizacije informacija kao što je određivanju granica među pojedinim djelima.⁹⁷ RDA ne čini veliki odmak od FRBR-a u određivanju granica među pojedinim djelima, no navodi u dodacima vrste odnosa koje su moguće među entitetima, pa tako i u dodatku J navodi odnose među djelima koji spadaju pod pet kategorija: prerade, reference, odnosi dio-cjelina, popratna djela, te nastavci. Unutar tih pet kategorija nabrojane su vrste odnosa i njihovi recipročni odnosi koji mogu biti između dva djela. No, iste te vrste odnosa postoje i za izraze, te RDA nigdje ne izriče točno kada neka promjena djela postaje novo djelo, a kada je samo novi izraz.

Što se tiče atributa, prva velika razlika je što se u RDA atributi nazivaju elementi. RDA također uvodi termin jezgreni element te ih razlikuje od ostalih, izbornih, elemenata koji se mogu navoditi, ali nisu nužni. Kod entiteta djelo, elementi su podjeljeni u tri skupine: jezgreni, prošireni i posebni. Jezgreni elementi djela u RDA uvelike se poklapaju s atributima djela u FRBR-u, izuzev nadodanog mjesta nastanka i identifikatora. Među proširenim elementima javljaju se atribut djela kategorija korisnika, te među posebnim elementima koordinate i ravnodnevica.

⁹⁶ Maxwell, R. L. FRBR as a Foundation for RDA. 2010. URL: http://downloads.alcts.ala.org/ce/1215_10_FRBR_Foundation_RDA_Slides.pdf. (10.8.2016.) Str. 20.

⁹⁷ Barbarić, A. Entitet izraz konceptualnog modela FRBR : od teorijskog značaja do praktične primjene. // 12. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnost suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredila Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009. Str. 145.

Odnosi su ključan dio i FRBR-a i RDA jer omogućuju povezivanje entiteta što olakšava korisnicima pretraživanje, pronalaženje i dobivanje traženih informacija. RDA je preuzeo odnose među entitetima iz FRBR-a, kao i same entitete i attribute, ali ima nekoliko razlika između RDA i FRBR-a. Gledajući dijagrame odnosa u FRBR-u i onog u RDA, prva ključna razlika je ta što su u FRBR modelu neki odnosi iskazani s dvostrukim crticama, ukazujući na višestrukost veze, a neki s jednostrukima, dok u RDA nema prikaza višestrukih odnosa. Druga, ključna, razlika što se tiče odnosa entiteta djelo je ta što u RDA djelo može imati odnos s pojavnim oblikom, u kojemu se podrazumijeva da postoji izraz, ali nije izričito naveden. U FRBR modelu same definicije entiteta iskazuju veze među njima, te se te definicije ponavljaju u RDA, ali su u RDA odlučili uspostaviti odnos između djela i pojavnog oblika za, kako je navedeno u tekstu RDA, praktične svrhe. Odnosi su u RDA malo promijenjeni i među entiteta djelo s entitetima druge skupine, u koju je i nadodan novi entitet, obitelj. U FRBR-u entiteti druge skupine imaju odnos „jest kreirala/kreiralo“ s djelom, no u RDA entiteti druge skupine mogu imati dvije vrste odnosa s djelom, kreator i druga osoba, obitelj i korporativno tijelo. S tom podjelom naglašava se razlika u ulozi koju su imale osobe, obitelji ili korporativna tijela u stvaranju ili oblikovanju djela.

Iako i FRBR i RDA imaju taj problem što su same granice djela poprilično nejasne, naglasak na opisivanje entiteta atributima i povezivanje odnosima omogućuje ostvarivanje glavnog cilja oba modela, a to je omogućavanje uspješnog provođenja korisničkih postupaka te olakšavanje korisnicima dobivanje traženih informacija, što je prije bilo dosta problematično u katalogima i bazama nastalim na primjerima starih kartičnih kataloga čija je svrha prvenstveno bila napraviti inventar.

5 ZAKLJUČAK

Djelo je apstraktan entitet čija je definicija okupirala mnoge koji su pokušavali razlikovati taj entitet od sličnih te omogućiti njegovo razlikovanje. FRBR je donekle uspostavio mir sa svojom definicijom djela, koju je preuzeo i RDA, no i dalje ga se kritizira zbog nepreciznih granica koje nisu izričito definirane već ostavljene katalogizatorima na vlastito tumačenje. FRBR uz definiciju djela, te ostalih entiteta u modelu, navodi i skup atributa koji opisuju taj entitet te odnosa koji povezuju entitete unutar svojih skupina, ali i skupine međusobno. RDA je preuzeo većinu definicija i karakteristika entiteta iz FRBR-a, no ipak je uveo neke promjene, kako u vokabularu, tako i u proširenju atributa/elementata i odnosa među entitetima. RDA je ostavio glavni fokus FRBR-a, a to je fokus na korisnika koji vodi svaki dio RDA, što se može vidjeti iz organizacije poglavlja unutar odjeljaka. Glavni cilj RDA bio je napraviti fleksibilan i proširiv model koji može opisati sadržaj svih resursa, bilo da su poznati, ili još neotkriveni, te omogućiti uspješno obavljanje korisničkih postupaka.

Iako postoje mane u samoj definiciji i određenju entiteta djelo, njegova svrha ipak nadilazi te slabosti. Entitet djelo ključan je za okupljanje i grupiranje svih entiteta u skupini koji se nalaze ispod njega te njegovi atributi i odnosi omogućuju ispunjavanje osnovnih korisničkih postupaka (pronalaženje, identificiranje, odabir i dobivanje) te lakše navigiranje katalogima za korisnike, na koje je stavljen naglasak i u FRBR-u i u RDA.

LITERATURA:

1. About RDA. URL: <http://www.rdatoolkit.org/about>. (15.8.2016.)
2. Barbarić, A. Entitet izraz konceptualnog modela FRBR : od teorijskog značaja do praktične primjene. // 12. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnost suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredila Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009. Str. 142-166.
3. Carlyle, A. Understanding FRBR As a Conceptual Model : FRBR and the Bibliographic Universe. // Library Resources & Technical Services. 50, 4(2006), str. 264-273. URL: <https://journals.ala.org/lrts/article/download/5444/6681>. (28.5.2016.)
4. Danesh, F. ; Afshar, M. RDA (Resources Description and Access) : A new standard for digital environment. URL: http://eprints.rclis.org/10219/1/rda_final%25255B1%25255D.doc-Conference.pdf. (28.5.2016.)
5. Functional Requirements for Bibliographic Records : Final report / IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records ; approved by the Standing Committee of the IFLA Section on Cataloguing. URL: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr/frbr_2008.pdf. (2.5.2016.)
6. Kiorgaard, D. Resource Description and Access. Rad. URL: <https://www.nla.gov.au/content/resource-description-and-access>. (10.8.2016.)
7. Kiorgaard, D. Resource Description and Access. PowerPoint prezentacija. URL: <http://www.rda-jsc.org/archivedsite/docs/dk20090122.pdf>. (10.8.2016.)
8. Lubetzky, Seymour. Code of cataloging rules : author and title entry : an unfinished draft for a new edition of cataloging rules prepared for the Cataloging Code Revision Committee / with an explanatory commentary by Paul Dunkin. [Chicago] : American Library Association, 1960. Pravilo 9.
9. Maxwell, R. L. FRBR as a Foundation for RDA. 2010. URL: http://downloads.alcts.ala.org/ce/1215_10_FRBR_Foundation_RDA_Slides.pdf. (10.8.2016.)
10. Oliver, C. Introducing RDA : a guide to the basics. Chicago : American Library Association, 2010. URL: http://www.alastore.ala.org/pdf/9780838998908_excerpt.pdf. (10.8.2016.)

11. RDA Toolkit. URL: <http://access.rdatoolkit.org/>. (15.8.2016.)
12. RDA Prospectus. URL: <http://www.rda-jsc.org/archivedsite/docs/5rda-prospectusrev4.pdf> (15.8.2016.)
13. Smiraglia, R. P. Bibliographic Families and Superworks. URL: https://pantherfile.uwm.edu/smiragli/www/Smiraglia_Bibliographic%20families%20and%20superworks.pdf. (10.8.2016.)
14. Smiraglia, R. P. Further Reflections on the Nature of ‘A Work’ : An Introduction. URL: http://polaris.gseis.ucla.edu/gleazer/461_readings/Smiraglia.pdf. (10.8.2014)
15. Smiraglia, R. P. The “Works” Phenomenon and Best Selling Books. URL: https://pantherfile.uwm.edu/smiragli/www/Smiraglia_The%20works%20phenomenon.pdf (10.8.2016.)
16. Tillet, B. What is FRBR? : A Coneptual Model for the Bibliographic Universe. Brošura. URL: <https://www.loc.gov/cds/downloads/FRBR.PDF> (28.5.2016.)
17. Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj / IFLA-ina Studijska skupina za uvjete za funkcionalnost bibliografskih zapisa ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.
18. Wilson, Patrick. Two kinds of power: an essay on bibliographical control. Berkeley; Los Angeles : University of California Press, 1968. Str. 6-19.

ABSTRACT

FRBR (*Functional Requirements for Bibliographic Records*) is a study by IFLA whose goal was to define expressions and tasks of bibliographic records in a clear way and define the information necessary for a bibliographic record to satisfy user needs. RDA (*Resource Description and Access*), a newer cataloguing rule that originated as a replacement of the Anglo-American Cataloguing Rules, took FRBR as one of its bases from which it has taken the vocabulary, definitions and characteristics of the defined entities. In this work we will examine the entity work, whose definition, attributes and relationships will be presented and compared as they were shown in FRBR and RDA.

Key words: FRBR, RDA, work entity, work